

REZUMAT

Prezenta teză de abilitare cuprinde preocupările mele profesionale – științifice și didactice – din perioada obținerii titlului de doctor, precum și cele de după obținerea titlului de doctor (I). În partea a doua a tezei este prezentat planul de evoluție a carierei mele, luându-se în considerare activitatea de cercetare, activitatea didactică și implicarea în dezvoltarea academică instituțională (II). Ultima parte cuprinde atât reperele bibliografice de bază utilizate în redactarea prezentei teze, cât și cele relevante pentru cercetările mele (III).

I. O componentă însemnată a cercetărilor mele, bazată pe pregătirea mea profesională, a fost problematica relației comunității creștine primare cu cultura clasică (păgână), îndeosebi cea romană. Astfel, atenția mea s-a orientat asupra autorilor creștini din sec. 2-3. Acest capitol în istoria creștinismului primar a fost marcată de controverse. Multe dintre aceste controverse s-au axat pe problematica divergenței dintre comunitatea creștină și cea romană. La baza acestor controverse s-au aflat diferitele acțiuni represive ale imperiului roman orientate împotriva acestei comunități religioase tinere. Atitudinea negativă nu s-a manifesta doar în plan politic, ci și în plan ideologic, religios și cultural. Mulți intelectuali romani au văzut în această nouă grupare religioasă un inamic al culturii și civilizației antice romane. Comunitatea creștină aflată în această situație a fost nevoită să se apere în fața acuzațiilor aduse (unele foarte grave, dar total lipsite de temei). Biserica creștină a avut și ea problemele sale interne, la baza cărora se afla lipsa disciplinei unei teologii dogmatice (care a condus la apariția diferitelor comunități și învățături eretice, încercarea autodefinirii în relația culturii clasice politeiste și în relația culturii și religiei iudaice, monoteiste). Aflată în această situație, comunitatea creștină a fost nevoită să se apere și să-și apere religia de atacurile și controversele venite din afara, dar și din interiorul comunității creștine. Apologeții primelor secole erau în mare parte apărători înfocați ai creștinismului. Mulți dintre ei au devenit creștini mult după vârsta majoratului, având la bază o temeinică pregătire intelectuală, bazată pe valorile clasice ale culturii romane.

Între cei mai de seamă apologeți îl avem și pe Q. S. F. Tertullianus, care, de asemenea, s-a convertit la maturitate. Opera lui Tertulian este profund marcată de problematica divergențelor religioase interne și externe. În acest context, autorul antic a încercat să se impună ca apologet în fața diferitelor atacuri împotriva religiei creștine. Format în spiritul culturii clasice romane, Tertulian era un foarte bun orator și această abilitate a pus-o în slujba creștinismului. Cu toate că comunitatea creștină încerca o distanțare cât mai accentuată de tot

ceea ce înseamnă comunitatea politeistă romană, nu s-a putut detașa nicidecum de cultura în care s-a format.

În opera lui Tertulian, *Adversus Iudaeos* ocupă un loc aparte. Acest loc de seamă nu se datorează interesului constant manifestat de cercetătorii operei marelui autor, ba din contră, controverselor care s-au format în jurul acestei opere, în deosebi în privința autenticității acesteia. Astfel, cercetările mele în perspectiva teoriilor *retoricii* antice s-au axat pe o analiză *structurală* și *figurală*. Analizând unitățile retorice individuale și identificând elementele de stil din ansamblul operei, am ajuns la concluzia bine argumentată că *Adversus Iudaeos* este o operă retorică unitară. Punând accent și pe o cercetare cât mai elaborată, am analizat opera și prin prisma *imagologiei*. Tot în legătură această operă am analizat și relația comunității creștine în contextul *discursului* polemico-apologetic al lui Tertulian. Rezultatele dezminț acele interpretări greșite care, într-un fel, stau la baza unei anti-iudaism postrenascentist. Mai degrabă, retorica apologetului are și o funcție hermeneutică prin interpretarea continuă a retoricii adversarilor.

O latură interesantă și mai puțin conformistă a cercetărilor mele legate de apologetul creștin prezintă problematica prezenței *umorului* și *ironiei* în discursul retoric al marelui orator. Acest aspect lipsea cu desăvârșire din cercetarea legată de opera apologetului creștin. Date fiind personalitatea autorului și contextul în care au apărut aceste discursuri retorice, acest demers nu prognoza rezultate importante. Și, totuși, rezultatele cercetărilor mele arată că factura de orator clasic a lui Tertulian nu îi permitea să nu exploateze imensele posibilități care se ascund în umor și ironie.

În demersurile mele de a cunoaște rolul ironiei și umorului în retorica clasică (îndeosebi romană), am analizat exhaustiv literatura de specialitate conexasă temei. Un punct de reper în această cercetare a fost cunoașterea rolului ironiei și umorului în discursul retoric al marelui orator roman, M. T. Cicero, dată fiind influența care se prezintă în arta discursului lui Tertulian.

Acest aspect al retoricii ciceroniene, materializat într-o monografie aproape exhaustivă, a fost cercetat de August Haury. Da, aproape exhaustivă, pentru că din vizorul reputatului cercetător francez lipsea un discurs al marelui orator: *In Pisonem*. Această lacună din literatura de specialitate a permis legarea cercetărilor axate pe opera marelui apologet cu cea a marelui orator. Așa am început o investigație amănunțită legată de discursul retoric *post reditum*, axată pe cea mai înverșunată invectivă orientată împotriva lui Piso. După euforia posibilității de a se reîntoarce din exil, Cicero abia aștepta posibilitate de a-i avea în vizor pe aceia care au fabricat rezoluția în urma căreia a fost trimis în exil. Acest fapt se prezintă și discursul plin de aluzii

ironice, ba chiar plin de sarcasm, acestea având, la rândul lor, un rol bine definit în construcția acestui discurs.

Cu toate că relația clasic-creștin are o literatură enormă, această legătură nonconformistă apărută în cercetările mele s-a fructificat și în analiza *comparată* pe tema prezenței unor elemente ale filozofiei stoice în retorica apologetului, dar care apar accentuat și în discursul marelui orator roman. Discursul figurat ciceronian pune accent pe funcția persuasivă a retoricii invective. Ca o succesiune a analizei discursului retoric ciceronian centrat pe *invectiva* în Pisonem, am identificate rolul important al figurilor semantice (*tropi*) și a figurilor de gândire. Astfel, în discursul invectiv apar accentuat elemente mai puțin folosite în retorica marelui orator: elemente legate de *genealogie*, *miros*, *călătorie*. Cu toate că aceste elemente le întâlnim și în alte opere retorice ale lui Cicero (cercetarea acestor elemente este, de fapt, subreprezentată în literatura de specialitate), ele sunt sporadice și nu au un rol la fel de important precum în *invectiva* abordată.

Un alt segment important în activitatea mea de cercetare prezintă *receptarea* literaturii creștine primare în istoriografia ecleziastică a sec. XVI-XVIII. Reforma protestantă și contrareforma sunt acele două elemente esențiale care au marcat profund istoria perioadei menționate mai sus. Apariția unor noi comunități creștine (anglicani, luterani, calviniști etc.) duce la o competitivitate concurentă având ca scop final creșterea numărului adepților diferitelor biserici, cu generarea, bineînțeles, de pierderi în comunitatea adversară. La început, această competitivitate s-a prezentat la nivelul retoricii confesionale, materializându-se în dispute (de multe ori publice) între reformați și catolici. În aceste dispute, partea reformată pune accent pe năzuința de bază a reformei sale de a reveni la formele nealterate ale Bisericii primare creștine. Această întoarcere s-a manifesta și într-un interes accentuat pentru literatura religioasă a acestui secol. Părinții Bisericii, precum și operele scriitorilor creștini primari erau repere de necontestat (nici de partea protestantă, nici de cea catolică) omniprezente în disputa interconfesională. Folosindu-se de această retorică, ca printr-un *retorsio criminis*, partea catolică a inversat problematica relației comunității protestante cu Biserica primară, manifestându-se prin întrebări retorice: unde era Biserica voastră înainte de Luther? Răspunsul la această întrebare necesita folosirea unor argumente care se pot regăsi în istoriografie.

Istoriografia în sec. XVI, la începutul sec. XVII era una mai degrabă seculară, nicidecum ecleziastică, și nu avea în centrul atenției sale problematici de tipul continuității religioase. Însă, apariția unor argumente precum cea menționată anterior și apariția unor evenimente care au degenerat reforma pașnică în conflicte armate, represiuni militare cu pierderi materiale și umane de fiecare parte a taberei au făcut necesară inventarierea pierderilor

suferite și compunerea unei *narrative* istorice adecvate pentru susținerea conexiunii Bisericii protestante cu comunitatea creștină primară. În acest chip, s-au pus bazele istoriografiei creștine. Acest interes istoriografic s-a prezentat și în rândul comunităților creștine (catolică și protestantă) din Regatul Ungariei și Principatul Transilvaniei.

Una dintre primele opere istoriografice care își propunea prezentarea istoriei unei comunități religioase a fost cea a lui *Pál Ember Debreceni*. Și în această operă un rol important îl ocupă problematica continuității Bisericilor protestante. În această narativă un rol semnificativ îl au sursele argumentative provenite din operele autorilor creștini primari. Printre aceste surse sunt doi autori, Tertulian și Ieronim, care reprezintă reperele de bază în conceptul continuității religioase. Receptarea acestor autori implică și o interpretare tendențioasă a textelor-sursă. Cercetările mele se axează pe analiza textelor-sursă precum și pe rolul lor în logica textelor care le receptează, punându-le într-un context mai larg de transtextualitate. Cercetările mele evidențiază și faptul că aceste narrative devin motive recurente care apar în istoriografia eclesiastică (dar nu numai) central și est europeană. Ba mai mult, aceste motive prezent la început în narrativa protestantă apar prin natura lor de motive recurente și în istoriografia catolică. Astfel, călugărul franciscan *Leonard Losteiner*, în opera sa istorică intitulată *Chronologia*, folosește acest motiv aproape în același context, lărgind puțin catalogul surselor creștine primare, de data aceasta pentru a dovedi continuitatea credinței creștine în rândul comunității catolice. Receptarea autorilor antici în contextul cultural religios are o geografie mult mai amplă, după cum rezultă din cercetările preliminare efectuate de mine, faptul indicând viitoarea direcție a cercetărilor mele, în acestea încadrându-se și o abordare în această manieră a lui Ieronim.

Și nu în ultimul rând, acest capitol relatează și despre activitatea noastră de *traducător literar* și de editor a unor *ediții princeps* din texte vechi. Editarea, precum și cercetarea acestor texte a făcut introducerea mea în lumea fascinantă a cercetărilor arhivistice care, pe lângă nesăbuitele plăceri filologice (colaționare de manuscrise), necesită și o pregătire în domeniul paleografiei și a diplomatiei, activitate care mai are câteodată și rezultate secundare, care se manifestă în publicații ce se abat puțin de la *mainstreamul* cercetărilor mele.

II. În partea doua a tezei de abilitare am prezentat principalele direcții în evoluția activității didactice și de cercetare. După o retrospectivă sumară asupra dezvoltării carierei, sunt prezentate acele elemente importante care au avut un aport semnificativ în dezvoltarea carierei academice și de cercetare (proiecte de cercetare, conferințe etc).

O parte importantă a acestui capitol este și privirea prospectivă asupra dezvoltării carierei academice. Această proiecție nu se referă numai la cercetare, ci are un rol semnificativ și în componenta didactică a carierei, punând accent pe armonizarea obiectivelor și activităților specifice disciplinelor predate cu nevoile studenților și cu cerințele societății, cu a partenerilor de pe piața muncii, dar și încurajarea gândirii critice în vederea dezvoltării abilităților cognitive de ordin superior, a gândirii creative, flexibilizarea obiectivelor, cât și a acțiunilor propuse, în concordanță cu particularitățile individuale și de grup ale studenților.

În domeniul cercetării, principalele obiective propuse derivă din activitatea mea academică, care are două teme majore: *Receptarea scriitorilor creștini în istoriografia ecleziastică (sec. XVI-XVIII)* și *Elemente discursive secundare în retorica ciceroniană*. Sunt propuse diferite obiective pentru valorificarea cât mai eficientă în viitor a rezultatelor proprii.

III. Ultima parte a tezei cuprinde elementele bibliografice care au fost folosite în redactare prezentei teze de abilitare, acestea stând la baza abordărilor teoretice și aplicative (monografii, studii, tratate de specialitate etc). Sunt prezentate și sursele corpusului de texte (antice și vechi) constituite din ediții științifice moderne.